

М. А. Міненко,
к. е. н., доцент завідувач кафедри менеджменту ЗЕД,
Національний університет харчових технологій

ЧЛЕНИ ФАХОВИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЯК НОВИЙ СУБ'ЄКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто неспроможності державного і ринкового регуляторів. Для нівелювання цих неспроможностей запропоновано визнати новим суб'єктом права власності членів фахових об'єднань, яким передати частину регуляторних функцій державних органів.

The article analyses a business failure of public and market regulators. To level the business failure it was suggested a participant of a professional unit to be a new subject of proprietary law and to transfer them a part of guiding functions of a state structure.

Ключові слова: фахові об'єднання, члени фахових об'єднань, суб'єкт права власності, об'єкт власності, регулюючі функції, законодавча функція, стабілізуюча функція, розподільча функція.

Key words: a professional unit, participant of a professional unit, subject of proprietary law, proprietary object, guiding functions, legislative function, stabilizing function, distributive function.

ВСТУП

Держава — лише форма політичної організації суспільства, інститут влади, в рамках якого суб'єкти суспільних відносин здійснюють свою діяльність. Ніколи не існувало жодних гарантій того, що державні органи створюватимуть умови, які неодмінно сприятимуть економічному прогресу та зростанню суспільного добробуту. По-перше, навіть у країнах сталої демократії та ринкової економіки органи державного управління не завжди ухвалюють рішення в "інтересах більшості". По-друге, держава далеко не завжди може суттєво покращити економічний стан суспільства і удосконалити виробничі відносини, якщо не діють ринкові економічні механізми [1].

Разом з тим, слід відмітити, що у ході розвитку економіки за всю історію людства саме під впливом держави і ринку домінували дві основні форми господарювання: централізоване регулювання економікою, де процес виробництва і розподілу здійснюється за державним планом, і ринкове господарство, в якому всі суб'єкти самостійно розробляють свої плани і вступають в економічні відносини за законами ринку. Ці дві форми економічних відносин ніколи не існували в чистому вигляді. В централізованій економічній системі ринок обслуговує ті потреби, які не

можливо задовольнити централізованими методами або на задоволення яких у держави не вистачає необхідних ресурсів. Разом з тим, ідеального ринку не існує навіть у країнах зі стабільними ринковими відносинами. Ринкові регулятори не є ідеальним механізмом регулювання економічної діяльності: вони не здатні протистояти монополістичним тенденціям, які обмежують вільну конкуренцію, оскільки прагнення до монополії міститься в самій природі індивідуального інтересу. У зв'язку з цим слід розуміти, що є певні неспроможності ринку. Так, на думку головного спеціаліста відділу місцевого самоврядування та регіонального розвитку Інституту проблем державного управління та місцевого самоврядування Національної академії державного управління Яскевича А., заступника начальника управління організаційно-аналітичного забезпечення членів Антимонопольного комітету України Онопрієнка С. та проректора Інституту економіки і права "Крок" Радіонові І., неспроможностями ринку можна вважати наступні причини:

— ринкові механізми не в змозі врегулювати суспільних благ, непривабливих для приватного виробника товарів і послуг, зокрема через неможливість їх реалізації за допомогою механізмів ринку або через їх

високу собівартість;

— ринковий механізм не може запобігти забрудненню довкілля, він неспроможний забезпечити контроль за виробництвом екологічно чистих товарів та запобігти небезпекам можливого заподіяння шкоди від певних видів діяльності для здоров'я громадян, довкілля і держави;

— ринок не забезпечує соціальних гарантій, не в змозі нейтралізувати надмірну диференціацію в розподілі ресурсів та доходів;

— досить часто ринок породжує неповну і недосконалу інформацію, що підриває здатність до прийняття оптимальних рішень суб'єктами ринкових відносин;

— ринок може призводити до надмірної концентрації економічної влади в руках певних суб'єктів і не в змозі самостійно, без втручання у нього зовнішнього регулятора — держави — підтримувати і забезпечувати середовище повноцінної й відкритої конкуренції [2; 3; 4].

Таким чином, існує цілий комплекс питань, які належать до неспроможностей ринку і які неможливо вирішити лише внаслідок дії ринкових інструментів. У таких випадках, на думку науковців університету "Острозька академія" Самолюка В., Філіп'єва А., Мартинюка Р., потрібне втручання держави, яка повинна:

— створювати правове поле для вільного розвитку суб'єктів господарювання і контролювати дотримання ними норм законів;

— забезпечувати умови для здорової конкуренції і регулювати ціни на певні види товарів та послуг;

— організовувати надходження на ринок необхідного набору товарів та послуг шляхом заповнення економічних ніш у виробництвах, які, з огляду на свою неприбутковість, непривабливі для приватного сектора;

— запроваджувати нормативи та обмеження для суб'єктів господарювання з метою охорони довкілля;

— сприяти зайнятості населення, справедливому розподілу ресурсів і доходів;

— допомагати суб'єктам господарювання адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури, створювати сприятливі умови для активізації їхньої виробничої діяльності [5].

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Функціонування економіки в Україні показує, що ні держава, ні ринок досить часто не в змозі вплинути на хід економічних процесів. На це є як суб'єктивні, так і об'єктивні причини. Такі неспроможності запобігти економічним перекосам виливається у те, що в країні поступово роль як держави, так і ринкового регулятора перебирають на себе, як правило, сучасні самоврядні об'єднання підприємств. Саме тому виникає потреба оптимального поєднання та використання можливостей заз-



Рис. 1. Система відносин власності в Україні згідно з Законом України "Про власність"

начених регуляторів з урахуванням об'єктивності ситуації в конкретній країні. Методи і засоби державного й ринкового регулювань у такій ситуації бажано поєднувати і розподіляти за таким принципом: процес виробництва повинен регулюватися самокерованим ринковим механізмом, а держава має наглядати за створенням і функціонуванням цього механізму. Частину обов'язків з забезпечення позитивного функціонування як державного, так і ринкового механізму, у цьому випадку, на думку автора, можуть перебрати на себе сучасні самоврядні формування суб'єктів господарювання. Для цього такі об'єднання на законодавчому рівні повинні бути наділені відповідними правами, щоб мати можливість повноцінно виконувати роль нового регулятора. Крім того, для продуктивного виконання такої ролі їм необхідно визначити об'єктивне місце у системі відносин власності та передати відповідні об'єкти власності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розглядаючи умови ефективного функціонування зазначених регуляторів, потрібно враховувати, що основу економічної системи будь-якої держави, яка прагне динамічно розвиватись, повинні становити відносини власності. Вони завжди були стрижнем у суспільстві, навколо якого формувались і розвивались всі інші суспільні відносини, відбувалось становлення загальнодержавної системи управління та систем управління галузей і сфер діяльності.

Фундаментальними науковими розробками з питань методології суті і змісту власності, процесів її реалізації, форм функціонування займалися класики теоретичних досліджень — Кейнс Д., Лафарг П., Локк Дж., Маркс К., Енгельс Ф., Міль Дж., Мор Т., Оуен Р., Рікардо Д., Прудон П., Сен-Сімон К., Сміт А. та ін.

Їх наукові надбання знайшли відображення в працях відомих вітчизняних дослідників, які вивчали проблеми власності на початку ХХ ст. Серед них були Аваліані С., Балабанов М., Бородаєський С., Бухарін М., Ілімський-Кутузов Д., Ніколаєв А., Пажитнов К., Попов М., Тотоміанц В., Туган-Барановський М., Чайанов О.

Сучасні тенденції розвитку відносин власності в суспільстві розглянуті в працях визнаних українських та російських вчених — Абалкіна Л., Бажала Ю., Бойка А., В'юницького В., Гальчинського А., Дьоміна А., Ємченка В., Єрєміна А., Колесова М., Корнієнка В., Коцюбинського В., Кузнецова В., Лазні І., Логвиненка В., Лукінова І., Мамалуя А., Мочерного С., Ожерельєва О., Пахомова Ю., Покритана А., Рибалкіна В., Саблука П., Хубієва К., Черковця В., Черняка В., Чічинська І., Чухна А., Шкредова В., Юрчишина В. та ін.

Крім того, відомими у цьому напрямку досліджень є праці зарубіжних науковців Барра Р., Веблена Т., Девонса У., Жида Ш. та ін.

Незважаючи на наявність ґрунтовного класичного теоретичного надбання світової економічної думки щодо

відносин власності та активне, досить плідне їх дослідження сучасними вітчизняними та зарубіжними вченими, в цій проблемі залишається багато невирішених аспектів, насамперед тому, що відносини власності не є сталими, а являють собою соціальний організм, який постійно змінюється. Серед невирішених, а також недостатньо опрацьованих економічною наукою є комплекс питань, пов'язаних з функціонуванням відносин власності в умовах зміни соціально-економічного устрою та принципів господарювання [6].

Так, за часів Радянського Союзу в Україні було сформовано суспільну власність, яка існувала у двох формах: загальнонародній (державній) та кооперативній. За умов демократизації економіки і формування ринку відбуваються зміни у відносинах власності. Починаючи з 1991 року, згідно з Законом України "Про власність" у державі формується нова система відносин власності, яку можна представити наступним чином (рис. 1) [7].

У відповідності до норм Закону усі форми власності є рівноправними і державні інституції повинні створювати рівні умови для їх розвитку та захисту. При цьому суб'єктами права власності в Україні є народ України, громадяни, юридичні особи, держава, а також спільні підприємства, міжнародні організації, громадяни інших держав та особи без громадянства. Законом для кожної форми власності та суб'єктів права власності визначено об'єкти власності (табл. 1).

У 2003 році Цивільний кодекс України вніс певні зміни у перелік об'єктів і суб'єктів права власності [13]. Разом з тим, це не відобразилось на їх суті і не дало можливості збалансувати розвиток економічної системи. Крім того, автор вважає, що в цьому законодавчому документі не представлено всі реально існуючі суб'єкти і об'єкти власності.

Так, аналіз нормативних документів і діяльності суб'єктів різних форм власності дає можливість стверджувати, що в Україні, на етапі державлення економіки, з'явився ще один суб'єкт права власності — учасники сучасних самоврядних об'єднань підприємств, які автор пропонує називати "фахові об'єднання".

У науковій літературі та у нормативних актах України на сьогодні не визначено такого виду об'єднань як "фахове об'єднання". Разом із тим, практика показує, що поряд з колективами орендарів, власниками акціонерних товариств, членами громадських організацій в Україні у період 1991—2009 років організувались і почали активно функціонувати самоврядні формування сучасного зразка. Ці самоврядні формування за певними критеріями мають відповідний рівень фаховості й вже сьогодні претендують виконувати роль саморегу-

лівних об'єднань конкретних галузей чи сфер діяльності. Саме тому автором у співпраці з народними депутатами України та представниками діючих громадських об'єднань, вперше, у проекті Закону України "Про громадські об'єднання" за № 4633 від 10 червня

2009 року, запропоновано законодавчо визначити новий вид громадського об'єднання — фахове об'єднання. Термін "фах" походить від німецького слова "fach" і поєднує у собі розуміння спеціальності, професії, галузі [8; 9]. На думку авторів законопроекту

саме цей термін може відобразити суть усіх різновидів об'єднань фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які діють в Україні та можуть претендувати на визнання як фахового. У зв'язку з цим, згідно з вказаним законопроектом, фахові об'єднання є ви-

Таблиця 1. Суб'єкти права власності й об'єкти власності в Україні

№	Форми власності	Суб'єкти права власності	Об'єкти власності
1.	Індивідуальна власність громадян	Громадяни	Житлові будинки, квартири, предмети особистого користування, дачі, предмети домашнього господарства, продуктивна і робоча худоба, засоби виробництва, вироблена продукція, транспортні засоби, грошові кошти, акції, інші цінні папери, а також майно споживчого і виробничого призначення
2.	Колективна власність	Колектив орендарів Трудовий колектив підприємства Працівники кооперативу Власники акціонерного товариства Члени громадських організацій	Вироблена продукція, одержані доходи та інше майно, придбане на підставах, не заборонених законом Майно підприємства, вироблена продукція, одержані доходи Будівлі, споруди, грошові та інші майнові внески його членів, доходи одержані від її реалізації та іншої діяльності, передбаченої статутом кооперативу Майно, придбане за рахунок продажу акцій, одержане в результаті його господарської діяльності Будинки, споруди, грошові кошти та інше майно, необхідне виключно для забезпечення виконання статутних функцій
№	Форми власності	Суб'єкти права власності	Об'єкти власності
		Члени релігійних організацій	Культові споруди, предмети релігійної обрядовості, благодійного, культурно-просвітницького і виробничого призначення, житлові будинки, грошові кошти
3.	Державна власність	Народ України (центральні державні органи влади) Народ України (місцеві органи влади) Народ України (державні підприємства)	Майно, що забезпечує діяльність Верховної Ради України та утворюваних нею державних органів, майно Збройних Сил України, органів служби безпеки, прикордонних і внутрішніх військ, оборонні об'єкти, єдина енергетична система, кошти державного бюджету, національний банк, інші державні банки, майно вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, страхові, резервні та інші фонди, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України і забезпечує її економічний та соціальний розвиток Майно, що забезпечує діяльність відповідних Рад і утворюваних ними органів, кошти місцевого бюджету, житловий фонд, місцеві енергетичні системи, комунальне господарство Майно, що закріплене за державним підприємством і яким воно може розпоряджатися
№	Форми власності	Суб'єкти права власності	Об'єкти власності
4.	Інтелектуальна власність	Громадяни	Твори науки, літератури і мистецтва, відкриття, винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, результати наукових досліджень.
5.	Власність спільних підприємств, іноземних громадян, організацій і держав	Громадяни, юридичні особи Іноземні держави	Майно, необхідне для здійснення діяльності, визначеної установчими документами Майно, необхідне для здійснення дипломатичних, консульських та інших міжнародних відносин, у випадках і порядку, встановлених міжнародними договорами і законодавчими актами України.
6.	Приватна власність	Громадяни	У законі зазначається: праця громадян є основою створення і примноження їх власності

дом самоорганізації громадян і юридичних осіб, що створюється з метою реалізації суспільних інтересів та впровадження засад саморегулювання у визначеній сфері, галузі чи секторі діяльності [10]. Разом з тим було розроблено проект Закону України "Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання" за № 4841-1 від 10 вересня 2009 року, в якому розкрито мету, завдання і функції фахових об'єднань, встановлено єдині вимоги для визначення рівня фаховості формувань та принципів їх функціонування [11]. На думку автора, цей законопроект має стати базовим для тих об'єднань, які роблять заявку на статус фахового.

Сьогодні такі об'єднання діють на підставі Закону України "Про об'єднання громадян" або на підставі Господарського кодексу України (Закону України "Про підприємства в Україні"). Як правило, ці види формувань є добровільними, об'єднують фізичних і юридичних осіб, мають юридичну та фінансову незалежність між учасниками, у своїй діяльності тільки частково підпадають під норми вищевказаних законодавчих актів, а фактично їх функціонування досить регулярно виходять за рамки цих законів. Це і стало однією з основних причин доцільності визначення нового виду об'єднання та необхідності розробки двох законопроектів, що, на думку авторського колективу, знімуть організаційно-правові неузгодженості.

Крім того, автор вважає, що для оптимального поєднання та ефективного використання державного, фахового і ринкового регулювань виникає потреба у перерозподілі не тільки засобів виробництва, а й регулюючих функцій держави. Українські науковці Єщенко І. та Палкім Ю. вважають, що регулюючі функції держави в ринковій економіці зводяться до трьох основних: законодавчої, стабілізуючої і розподільчої [12]. Автор поділяє цю точку зору. При цьому автор констатує, що вітчизняні та зарубіжні вчені у своїх дослідженнях не розглядають законодавчу, стабілізуючу і розподільчу функції державних органів, як окремі об'єкти власності. Разом з тим, проведений аналіз діяльності виробничих об'єднань показує, що саме перераховані функції максимально впливають на ефективність роботи засобів виробництва. Засоби виробництва як об'єкти власності конкретного суб'єкта права власності у разі відокремлення їх використання від регулюючих функцій, що перебувають у власності іншого суб'єкта права власності, є капіталом, розвиток якого визначають не об'єктивні механізми функціонування економічної системи, а суб'єктивізм чиновника або окремого власника, яке б законодавче поле не існувало.

Розвиток засобів виробництва не відбувається сам по собі. Їх стан виз-

начається мірою впливу на них законодавчих, стабілізуючих і розподільчих функцій. Фактично регулюючі функції є реально існуючим дієвим важелем, який за певних обставин може загальмувати, прискорити чи законсервувати процес розширення виробництва. Саме тому автор і пропонує ці функції віднести до окремих об'єктів власності, що у сукупності із засобами виробництва відображають об'єктивний зміст відповідної форми власності та забезпечують розвиток конкретного суб'єкта права власності. Регулюючі функції, залежно від того, кому вони належать та як їх ефективно використовують, забезпечують рух економічної системи у відповідному напрямі. На думку автора, концентрація законодавчих, стабілізуючих і розподільчих функцій у руках одного суб'єкта права власності є основною причиною розбалансованості будь-якої економічної системи. Виокремлення із загальнодержавної власності не тільки засобів виробництва, але й регулюючих функцій держави (як об'єкта власності) та їх оптимальний перерозподіл між суб'єктами права власності дасть можливість збалансувати стан економічної ситуації у державі.

ВИСНОВОК

Позбутися негативних явищ в економічній та інших сферах життя нашої країни можна тільки усунувши причини, що їх зумовлюють. Це в першу чергу торкається монопольного становища держави та її відомств, які стали власниками засобів виробництва, регулюючих функцій і результатів праці суспільства. Потрібно ліквідувати надмірне одержавлення. Світовий досвід переконує, що найефективніше економіка функціонує за наявності різних форм власності, тобто як змішана економіка. В Україні визнання нового суб'єкта права власності, нових об'єктів власності та їх перерозподіл дасть можливість шляхом проведення законодавчо-нормативних дій ліквідувати стан розбалансованості економічної системи. Кожний учасник ринку повинен зрозуміти, що з точки зору відносин власності у державі, в складі колективної форми власності, сформувався новий суб'єкт права власності — члени фахового об'єднання. При цьому об'єктами власності нового суб'єкта права власності є майно необхідне для забезпечення виконання статутних завдань та регулюючі функції, які державні інституції на договірних умовах згідно норм розробленого законопроекту "Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання" мають передати фаховому об'єднанню, надаючи реально можливість у сучасних умовах господарювання забезпечувати ефективне функціонування галузей чи сфер діяльності.

Література:

1. Аналітичний центр "Академія". Сутність, функції і роль ринкового регулювання: головної суперечності і неспроможності ринку. [Електронний ресурс]. — режим доступу <http://www.academia.org.ua/?p=950>
2. Яскевич А.І., головний спеціаліст відділу місцевого самоврядування та регіонального розвитку ПДАУМС НАДУ/ Обґрунтування діяльності некомерційного сектора громадянського суспільства у процесі становлення демократичної держави [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://www.academy.gov.ua/news/news_2009/doc/news_2009_06_17_CEI/tezy/t_yaskevych.doc.
3. Онопрієнко С. Деякі питання захисту від недобросовісної реклами [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=941>.
4. Радіонова І. Активність і невтручання держави в ринковій економіці перехідного типу [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.soskin.info/ea.php?pokazold=20011088&n=10&y=2001>.
5. Самолюк В., Філіп'єв А., Мартинюк Р. Основи правознавства: навчальний посібник. — Острозька Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2006. — 253 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://book.li.org.ua/ua/map/r1/r13/>.
6. Рибакін В.О., Лазня І.В. Теорія власності. — К.: Логос, 2000. — 279 с.
7. Закон України "Про власність" від 07 лютого 1991 року №697-ХІІ (Закон втратив чинність на підставі Закону №997-V від 27.04.2007 р.) — ВВР. — 2007. — № 33. — ст. 440.
8. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D1%85>.
9. Портал української мови та культури "Словник.net" [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.slovnynk.net/index.php?swrd=%D4%E0%F5>.
10. Проект Закону України "Про громадські об'єднання" від 10 червня 2009 року №4633 [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=35489.
11. Проект Закону України "Про фахові саморегулівні і самоврядні об'єднання" № 4841-1 від 10 вересня 2009 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=36102.
12. Єщенко І.С., Палкім Ю.І. Сучасна економіка: навч. посіб. — К.: Вища школа, 2005. — 327 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.library.if.ua/book/64/4741.html>.
13. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2010 р.